

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 61
פרשת בלק
תשפ"ו

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מצוה

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

דיני טומאת שרצים

אמנם כל מה ששיעור כעדשה מטמא זה רק שנפרד מהשרץ לאחר מותו, אך אם נפרד בחייו אינו מטמא אפילו לאחר מותו.

הנפק"מ שיש בין ח' שרצים לשאר שרצים - איסור הוצאת דם שרץ בשבת

יש כמה נפק"מ בין ח' שרצים לשאר השרצים, ובמציאות יש חילוק שלח' שרצים יש עור, ולשאר השרצים אין עור, והגמ' דנה במסכת חולין (קב) בזה לגבי אם העור שלהם מטמא, ויסוד הנידון הוא האם מה שיש להם עור הוא בפני עצמו, או שהוא נחשב חלק מהבשר, ונחלקו בזה התנאים שם.

ומנידון זה יש נפק"מ להלכות שבת, לגבי האיסור לפצוע שרץ ולהוציא לו דם.

דנה לגבי פציעה רגילה ודאי זה אסור, ודעת רש"י ותוס' ורוב הראשונים (שבת קז) שהאיסור להוציא דם מבעל חי הוא משום תולדה של דש, שמפרק את הדבר ממקום גידולו, כמו שמוציא את הגרעין מהשיבולת שלו. ודעת הרמב"ם שזה תולדת שוחט, שכל הוצאת דם נחשב שמוציא את הנפש מן הבשר.

אך אם חבל בשרץ ונצרר הדם ולא יצא מחוץ לבשר אלא נשאר סמוך לעור, כתוב במשנה (שם) שכל הבעלי חיים כולל ח' שרצים זה אסור, כי זה מפרק גמור, ורק נשאר צרור מתחת העור, כי מחשיבים את העור שאינו נחשב חלק מהבשר.

אמנם בשאר שרצים אין זה איסור מפרק, כיון שאין להם עור וגם הקליפה החיצונה שלהם מוגדרת כחלק מהבשר שלהם, ואם הדם נשאר בתוכו אין כאן פירוק, דשינוי מקומו של הדם בתוך השרץ אין בזה איסור, כל עוד שלא הוציא אותו מעצמו. וגם לפי הרמב"ם אין כאן הוצאת הנפש.

נפק"מ נוספת - איסור צידת שרץ בשבת, מחלוקת רש"י והראשונים בטעם פטור צידת שאר שרצים

עוד נפק"מ, לגבי איסור צידה, שבח' שרצים יש חיוב צידה, אך בשאר שרצים אין חיוב צידה אא"כ צד אותם לצורך, וכמו שכתבה המשנה שם. רש"י שם מסביר את החילוק בין ח' שרצים לשאר שרצים, שרק ח' שרצים זה במינו ניצוד, אך שאר שרצים אין במינו ניצוד, ואין חיבים באיסור צידה כשאין במינו ניצוד, כדעת רבנן (קז, ב) שלא נאמר איסור צידה בדבר שאין במינו ניצוד, כי זה מלאכה שאין צריכה לגופה.

עיקרי דין טומאת שרץ ומצוותו

דעת הרמב"ם שדיני התורה בח' שרצים שהם מטמאים זה מצוה, אך דעת הרמב"ן שזה משפט שכך צריך לנהוג, אך אינו נמנה במנין המצוות, וכך נוטה דעת החינוך.

מסכת כלים בתחילתה מפרטת מה הם אבות הטומאה, והטעם שכך מתחילה המסכת, הוא כמבואר בב"ק (ב:) שהחילוק בין אב הטומאה לוולד הטומאה, אינו כפי שחושבים שהאב זה המטמא והוולד זה מה שנטמא ממטמא, דהרי מי שנגע במת הוא אב הטומאה, אלא החילוק הוא את מה הוא מטמא אם את כולם או חלקם, דמקבלי הטומאה הם ד' אדם וכלים אוכלים ומשקין, אב הטומאה מטמא את כולם, ווולד הטומאה מטמא רק אוכלים ומשקין, וכשהמסכת דנה בדיני כלים היא מתחילה למנות מי מטמא את הכלים.

והראשון שהמשנה מונה זה השרץ, ואין מניינו ראשון משום חומרתו, דאדרבה הוא קל משאר טומאות, שמטמא רק במגע ולא במשא ובאווהל, וגם במגע הוא מטמא רק את האדם שנגע בו ולא את הבגדים שעליו, מה שיש בטומאת נבילה שנא' "והנושא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב".

וכל דיני טומאת שרצים זה רק בח' שרצים, ולא בשאר שרצים אפילו המגונים ביותר, כמו שנא' בסוף פרשת שמיני "וְהָיָה לְכָל הַטָּמֵא בְּשֶׁרֶץ הַשָּׂרִץ עַל-הָאָרֶץ הַחֹלֵד וְהַעֲכָר וְהָעֵב וְלַמִּינֵהוּ. וְהָאֲנָקָה וְהַפֶּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֲמָט וְהַתְנַשְׁמָת".

דינים נוספים - מטמא רק במותו, שיעורו כעדשה

השרץ מטמא דווקא במותו, ולא בחייו. כמו שמצינו בגמ' בפסחים פח: שהגמ' מאריכה שנפל עכבר בתוך התבשיל שהכינו לסעודת המלך, וחשבו שנטמא כל התבשיל, ושאלו את רבן גמליאל ואמר להם לשפוך מים קרים על העכבר וראו שפרכס, ואמר שאם כן היה חי כשהיה בתוך התבשיל ואינו מטמא.

יש חומרא גדולה בדיני שרץ, שהשיעור ששרץ מטמא הוא כעדשה, דיש ילפותא שהשיעור של השרץ הוא כפי השיעור הכי קטן של שרץ, והכי קטן זה חומט בן יומו שגודלו ככעדשה, וזה מה שמצוי בינינו שבלול כמו שכתוב ברש"י, ובמציאות רואים שהוא קטן מאוד.

חידוש הגרש"ז אויערבך זצ"ל שצידת צב מותרת, וביאור הנדון בגדר הדין שאין צידה בניצוד ועומד

הגרש"ז אויערבך זצ"ל כתב בספר שש"כ (פרק כו הערה קכה) שאין חיוב צידה בצב כיון שהוא ניצוד ועומד, כי מחמת שהולך לאטו אין שום קושי בצידתו. ותמיהו כולם, דבמשנה מפורש שיש חיוב צידה בצב, שהמשנה אומרת שיש חיוב צידה שח' שרצים, ומפורש בתורה שצב הוא בכלל ח' שרצים. ובספר מאור השבת (להר"מ ידלר שליט"א) הביא מה שהשיב לו הגרש"ז, שלדעתו הצב האמור בתורה אינו הצב המצוי בימינו.

ויסוד לדבר כותב בספר הנ"ל, דהנה המשנה בטהרות (פ"ה) אומרת שספק טומאה ברה"י טמא וברה"ר טהור, והדוגמא לזה מביאה המשנה, שיש ספק על נבילה אם היא של צב או של צפרדע, שאם זה צב הוא מח' שרצים ומטמא, ואם של צפרדע אינו מטמא, ובזה נאמר הדין שברה"י לחומרא וברה"ר לקולא. ולכאורה תמיה, מה שייך לטעות בין צב לצפרדע, ומוכח שאין הכוונה לצב המצוי בימינו. והביא גם מלשון רש"י עה"ת כותב שצב זה קרפדה, וזה באמת דומה לצפרדע.

והביא עוד שהתוס' רי"ד תמה על רש"י שכתב שחומט זה חילזון, שהרי לא יתכן שחומט הוא החילזון, כי הוא ניצוד ועומד ואין בו איסור צידה, ורואים כמו שכתב הגרש"ז שאפילו אם הוא חי בטבע אם זה קל לקחת אותו אין בו איסור.

אמנם מרש"י שכן ביאר שחומט זה חילזון, מוכח לא כן, ויסוד המחלוקת הוא בגדר איסור צידה, בדין שמצינו שאין איסור בניצוד ועומד, אם הטעם שאין בו צידה הוא משום שדבר שקל לצודו אין משמעות למעשה שלו וכך סבר התור"ד, או שהטעם הוא משום שאיסור צידה הוא לנתק את הבעל חי ממקום גידולו, ודבר שכבר ניצוד הוא כבר נעקר ממקום גידולו, וחילזון אפילו שקל לצודו יש כאן עקירה ממקום גידולו, וכך סבר רש"י.

וא"כ ייצא שדברי הגרש"ז תלויים במחלוקת רש"י ותוס' רי"ד.

והנה הגמ' אומרת שבע"ח חולה אין בו איסור צידה, וכן חגבים שמקלחים ובאים אין בהם צידה, ולכא"ז זה מוכיח כהתור"ד. אמנם יש לומר, שבע"ח חולה הוא אינו נמצא במצב הטבעי שלו, וכן חגבים לא תמיד הם ניצודים ועומדים, אך אם ימצא בע"ח שהוא תמיד חולה יהיה בו איסור צידה לשיטת רש"י.

תמיהה בדעת רש"י שחומט הוא חילזון

והנה כמו שנתבאר לח' שרצים יש עורות, ולכן מאוד יש להתפלל על שיטת רש"י שחומט הוא חילזון, הלא לחילזון אין עור רגיל אלא קונכיא, ומה שייך לדון על העור שלו אם אין לו כלל עור שאפשר להשתמש בו, וכן אין לו דם, ומה שייך לדון בו מצד הוצאת דם. וגם כשהם קטנים הוא לא רכים, ודברי רש"י צ"ע.

וכל הראשונים תמהים על רש"י, דדבר שאין במינו ניצוד אין בהם איסור צידה כלל גם כשצד אותם לצורך, שזה פטור בחפצא של הדבר שאינו מין שניצוד, ולא תלוי כלל במלאכה שאין צריכה לגופה, וא"כ מדוע בשאר שרצים מפורש במשנה שיש איסור אם צדן לצורך אם זה נחשב שאין במינו ניצוד. [ור"ת מחק את דברי רש"י מחמת קושיה זו, וגם הרמב"ן כותב לשון נדירה "איני יודע מה הוא סח"].

לכן פירשו התוס' שמדובר שיש במינו ניצוד, והסיבה שאם צד שלא לצורך פטור הוא משום מלאכה שאי"צ לגופה כדעת ר"ש, ובח' שרצים אפילו שלא מכוון לצורך אסור, כי מאחר שיש לו עור תמיד יש תועלת בצידה שלו, ולכן הצד ח' שרצים בסתמא זה צריך לגופה של מלאכה בשביל העור וחייב, אך בשאר שרצים בסתמא אינו עומד לשימוש אלא אם מכוון להדיא כדי להשתמש בהם.

ונראה להציע ביאור בדעת רש"י, שיש שייכות בין מלאכה שאי"צ לגופה לאין במינו ניצוד, דהנה הצד בשביל להרוג את מה שצד ולא בשביל לעשות בו שימוש בפשטות אינו נחשב במינו ניצוד, אמנם אפשר לומר שזה תלוי במח' ר"ש ור' יהודה אם חייבים על מלאכה שאי"צ לגופה, דלר' יהודה שחייבים אפשר להגדיר את זה שבמינו ניצוד, כי הוא צריך את המלאכה ורק לא צריך את התוצאה הרגילה של צידה, ועיקר מה שצריך במינו ניצוד הוא להחשיב אותו לחפצא שניצוד, והוא גם חפצא שניצוד כיון שצדים אותו בשביל להרוג.

וזה כוונת המשנה דהצדן לצורך חייב ושלא לצורך פטור, דח' שרצים תמיד זה לצורך, אך בשאר שרצים אם צדן לצורך השימוש בהם חייב כי זה מלאכה שצריכה לגופה, ואם צדן שלא לצורך השימוש בהם אלא כדי להורגן פטור כי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה, ורש"י מסביר למה זה לא נחשב צידה מה שצד כדי להורגן, כי צריך מלאכה הצריכה לגופה, ומה שכתב שאין במינו ניצוד זה לבאר שאין כאן צידה כלפי הריגתו. [אך זה דחוק מאוד בדברי רש"י, דעדיין מה שכתב שבשאר שרצים אין במינו ניצוד לא מבואר].

ובזה נראה לבאר גם את מחלוקת התנאים, דהנה נחלקו ר"מ ורבנן (קו): נחלקו על צידת צירעה ויתוש אם חייבים על צידה, ור"א ור' יהושע (קז): נחלקו על פרעוש אם חייבים על צידתו, ולכאורה זה אותו מחלוקת אם חייבים על דבר שאין במינו ניצוד. אמנם אפשר לבאר, דהמח' של ר"א ור' יהושע זה לא האם צריך שיהיה במינו ניצוד או לא, אלא האם צריך שהמינו ניצוד יהיה בתוצאה של הצידה, או שמספיק שיהיה מינו ניצוד בשביל להורגו, כי פרעוש זה דבר שצדים אותו בשביל להרוג. משא"כ המחלוקת של ר"מ ורבנן זה האם בכלל יש צידה באין במינו ניצוד, כי נחלקו על יתושים וכד' שזה דבר שאנשים לא צדים גם בשביל להרוג, אלא הורגים אותם ישר, ואין בהם משום צד.

לארץ ישראל, שלח יהודי מומר שידבר עם העם והשרים להסית אותם כנגד חזקיה, וכך דרש דרשה אש להבה כנגד חזקיה, ועיקר טענתו הייתה שבמקום להילחם עם סנחריב יכנעו, וחזקיה רצה שישאר ביהמ"ק בישראל. אמר לו אותו מומר שסנחריב מוכן לתת לו אלפיים סוסים, וכי יש לך מי שיפעיל את הסוסים.

צריך לדעת, שאפילו שהם למדו, אך זה היה לימוד בכפייה. רוב הציבור היה ממורמר כנגד חזקיה. והיו בצער ממה שחזקיה לא נכנע, ונשאר ללמוד בהתמדה.

והסוף כמו שידוע, שכל צבא סנחריב כולם פגרים מתים, ונשארו בודדים. זה כוונת הפסוק, שצריך לשוב בתשובה גם על ההשקפה. השקפה לא נכונה היא עבירה, שובה ישראל עד ה' אלקיך, על אשור לא יושיענו, על סוס לא נרכב. אדם צריך לחזק את הדעת שלו, לשוב מדעות כוזבות, לעמוד על ההשקפה הנכונה, כך הסביר הרב צדקה זצ"ל.

אנחנו נמצאים בעיצומה של מלחמה של שונאי ישראל, אם זה מלחמה מבחוץ שיש מלא אנשים שרוצים להשמיד להרוג ולאבד. וגם מבפנים יש רדיפה נוראה כנגד שומרי התורה. מה העצה להינצל מזה, על סוס לא נרכב.

היה ר' גרשון אדלשטיין זצ"ל צועק בהיותי בחור בכל כזה מצב, צריך זכויות, אנחנו צריכים להרבות בצד הקדושה, בכל הלב והנשמה, אתה קובע עיתים לתורה תקבע עוד יותר, לא לוותר בשום מצב, ומי שיושב ולומד שירבה בעוד יותר. צריך לדעת, שהקובע מה יהיה זה הקב"ה, והקב"ה רוצה מאיתנו להתאמץ יותר בתורה ובמצוות, ובזכות זה נזכה לגאולה שלמה בב"א.

אומרים בשם הארזי"ל תמוז ראשי תיבות זמני תשובה ממשמשין ובאין, אף שמאחר קימעה, ברצוני להבהיר דברים ממורנו ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל שנוגעים בכל זמן.

שובה ה' עד ה' אלקיך כי כשלת בעוונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו כל נשא עוון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. ברור מאוד. לחזור בתשובה, לבוא לקב"ה, תאמר לו מעכשיו אני עובד אותך, תכפר את עוונתי, תקבל את המצוות שלי עוד הפעם.

וממשיך הפסוק "אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנִי עַל־סוֹס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֶאֱמָר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעַשׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר־כָּךְ יִדְחֵם יְתוֹם", מקשה ראש הישיבה, מה השייכות של אשור לו יושיענו לפסוק שלפני כן שמדבר על מעלת התשובה. ומסביר דברים מתוקים.

הנבואה היא מהושע שהיה בימי אחז ובימי יותם ובימי חזקיה, כל הספר מלא בנבואות קשות מתאים לדור שבו חי, דורו של אחז. אחז היה מזרע דוד, והיה בנו של יותם שהיה צדיק עולם, והוא שאף למטרה ששאפו כל הרשעים שלפניו שלא יהיה השראת שכינה בעולם, למחוק שם שמים מהעולם. כל אחד בשיטה שלו, פרעה הטביע כל הילדים, נבוכדנצר הרחיב את בית המקדש הראשון. אחז הלך במהלך אחר, הוא סגר את כל הישיבות, ואמר אם אין גדיים אין תישים, נמצא שכינה מסתלקת מאליה. לאחר שמת, הבן שלו חזקיה ביטל כל מה שעשה אביו, הניח חרב בכית המקדש שמי שלא יכנס ידקר בחרב, ולא מצאו בימיו תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, אותו מידה של אביו לעשות הכל, הוא עשה בכל להיפך, הרבה השארת שכינה בעולם.

מה זכו אותו דור. סנחריב היה באותו זמן, כבש את כל העולם, ורצה לבוא גם על ירושלים. והקב"ה נשבע שימית אותו בהרי יהודה. כשהגיע

